MUZEY PEDAGOGIKASI: TA’LIM-TARBIYA JARAYONIDAGI PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Namangan viloyati tarixi va madaniyati muzeyi

ilmiy kotibi: **M.Uralova**

Annotatsiya

Mazkur maqolada muzey pedagogikasining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari, ta’lim-tarbiya jarayonidagi o‘rni va pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Muzeylarning tarixiy-madaniy merosni saqlash bilan bir qatorda, shaxsning intellektual, ma’naviy-axloqiy, estetik va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishdagi ahamiyati ochib beriladi. Muzey pedagogikasida ekskursiya, interaktiv mashg‘ulot, muammoli savol, loyiha faoliyati, tadqiqotchilik, raqamli texnologiyalar va refleksiv yondashuv kabi metodlardan foydalanish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, O‘zbekistonda muzey pedagogikasining rivojlanish tendensiyalari va ta’lim muassasalari bilan muzeylar hamkorligini kuchaytirish masalalari ko‘rib chiqiladi.

Bugungi kunda ta’lim jarayonini faqat auditoriya yoki sinfxona bilan chegaralab qo‘yish yetarli emas. Zamonaviy pedagogika ta’lim oluvchining real hayotiy muhitda bilim olishi, tarixiy va madaniy jarayonlarni bevosita kuzatishi, mustaqil fikrlashi hamda o‘z xulosalarini shakllantirishiga alohida e’tibor qaratmoqda. Shu nuqtayi nazardan muzeylar ta’lim-tarbiya jarayonining muhim madaniy-ma’rifiy makonlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.Xalqaro muzeylar kengashi — ICOMning 2022-yilda qabul qilingan ta’rifida muzey jamiyatga xizmat qiluvchi, moddiy va nomoddiy merosni tadqiq etuvchi, saqlovchi, talqin qiluvchi va namoyish etuvchi, shuningdek, ta’lim, tafakkur, bilim almashish va turli tajribalarni taqdim etuvchi muassasa sifatida belgilanadi. Demak, zamonaviy muzeyning vazifasi faqat eksponatlarni saqlashdan iborat emas. Muzey inson va jamiyat o‘rtasidagi madaniy aloqani ta’minlaydigan, bilim beradigan va shaxsning dunyoqarashini kengaytiradigan ta’limiy muhitdir.

Muzey pedagogikasining mazmun-mohiyati

Muzey pedagogikasi — muzey muhiti, eksponatlar, ekspozitsiyalar va muzey faoliyatidan ta’lim-tarbiya maqsadlarida foydalanish qonuniyatlarini o‘rganuvchi pedagogik yo‘nalishdir.

Muzey pedagogikasining asosiy xususiyati shundaki, bunda bilim tayyor ma’lumot shaklida emas, balki real predmet, tarixiy manba, san’at asari yoki madaniy yodgorlik bilan bevosita tanishish orqali o‘zlashtiriladi.

Zamonaviy muzey ta’limi turli auditoriyalar uchun muzey resurslari va kolleksiyalaridan foydalanib o‘rganishni tashkil etishni nazarda tutadi. Bunda ekskursiyalar, amaliy mashg‘ulotlar va interaktiv ekspozitsiyalar faol, izlanishga asoslangan ta’limni qo‘llab-quvvatlaydi. Shu jihatdan muzey pedagogikasini quyidagi uch asosiy komponent birligi sifatida ko‘rish mumkin:muzey muhiti → pedagogik faoliyat → ta’limiy natija.Muzey muhiti ta’lim oluvchiga tarixiy yoki madaniy obyektni ko‘rish imkonini bersa, pedagogik faoliyat ushbu obyektning mazmunini anglashga yordam beradi. Natijada bilim, munosabat, qadriyat va amaliy kompetensiyalar shakllanadi.

Muzey pedagogikasining asosiy maqsad va vazifalari

Muzey pedagogikasining asosiy maqsadi muzey imkoniyatlaridan foydalanib, shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta’minlashdan iborat.

Uning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi:tarixiy va madaniy meros haqida bilim berish;ta’lim oluvchilarda tarixiy tafakkurni shakllantirish;milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat uyg‘otish;mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish;estetik didni shakllantirish;tadqiqotchilik faoliyatiga qiziqish uyg‘otish;o‘quvchilarning muzey va madaniy muassasalarga bo‘lgan qiziqishini oshirish;nazariy bilimlarni real tarixiy manbalar bilan bog‘lash;vatanparvarlik va fuqarolik tarbiyasini kuchaytirish.

O‘zbekistonda olib borilgan tadqiqotlarda ham muzey pedagogikasining ta’lim jarayonidagi imkoniyatlari, muzey ekskursiyalari, tematik ko‘rgazmalar va ma’rifiy

tadbirlarning o‘quvchilarning tarixiy tafakkuri va madaniy ongini rivojlantirishdagi ahamiyati qayd etilgan.

Muzey pedagogikasida ta’lim metodlari

Muzey pedagogikasi an’anaviy ekskursiya bilan cheklanib qolmasligi kerak. Zamonaviy pedagogik yondashuv muzeydagi faoliyatni interaktiv va tadqiqotchilik xarakteriga ega qilishni talab etadi.

Ekskursiya metodi

Ekskursiya muzey pedagogikasining eng keng tarqalgan shakllaridan biridir. Biroq ekskursiya oddiy ma’lumot berish jarayoniga aylanib qolmasligi lozim.Masalan, o‘quvchilarga:

“Ushbu eksponat qaysi davrga tegishli?”

“Uning yaratilishiga qanday tarixiy sharoit sabab bo‘lgan?”

“Agar ushbu buyum bo‘lmaganida, biz o‘sha davr haqida nimalarni bilolmagan bo‘lardik?” kabi savollar berish ularni kuzatish va fikrlashga undaydi.

Muammoli ta’lim

Eksponat asosida muammoli vaziyat yaratish ta’lim samaradorligini oshiradi. O‘quvchi tayyor xulosani eshitish o‘rniga, eksponatni kuzatadi, ma’lumotlarni taqqoslaydi va mustaqil xulosaga keladi.

Tadqiqotchilik faoliyati

Muzey o‘quvchi uchun kichik ilmiy tadqiqot maydoniga aylanishi mumkin. Masalan, o‘quvchiga ma’lum bir eksponat tarixi bo‘yicha ma’lumot to‘plash, uning o‘xshash namunalarini topish yoki tarixiy manbalar bilan taqqoslash topshirig‘i beriladi.

Loyiha metodi

Muzey asosida individual yoki guruhiy loyihalar tashkil etish ham samarali hisoblanadi. “Mahallamiz tarixi”, “Oila tarixidagi noyob buyumlar”, “Milliy hunarmandchilik”, “Hududimizning tarixiy obidalari” kabi loyihalar o‘quvchilarni izlanishga jalb etadi.

Raqamli texnologiyalar

Bugungi kunda muzey pedagogikasining imkoniyatlari raqamli texnologiyalar orqali yanada kengaymoqda. Virtual muzeylar, 3D modellar, QR-kodlar, raqamli hikoyalash, VR va AR texnologiyalari eksponatni oddiy kuzatishdan interaktiv o‘rganishga o‘tish imkonini beradi.

Muzey pedagogikasining tarbiyaviy imkoniyatlari

Muzey pedagogikasining muhim jihatlaridan biri uning tarbiyaviy imkoniyatidir.Tarixiy eksponatlar orqali o‘quvchi o‘z xalqining o‘tmishi, ajdodlarning mehnati, ilm-fan, hunarmandchilik, san’at va davlatlilik an’analari haqida tasavvurga ega bo‘ladi.

Muzeydagi real tarixiy predmet o‘quvchida oddiy matndan farqli ravishda kuchliroq taassurot qoldirishi mumkin. Shu sababli muzey muhiti:vatanparvarlik;milliy o‘zlikni anglash;tarixiy xotira;madaniy merosga hurmat;estetik madaniyat;fuqarolik mas’uliyatikabi sifatlarni rivojlantirish uchun muhim pedagogik vosita bo‘la oladi.O‘zbekistondagi zamonaviy tadqiqotlarda ham muzeylarning yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, milliy o‘zlikni anglash va madaniy merosni qadrlashdagi pedagogik imkoniyatlari alohida ta’kidlangan.Muzey va ta’lim muassasasi hamkorligiMuzey pedagogikasining samaradorligi muzey va ta’lim muassasasi o‘rtasidagi tizimli hamkorlikka bog‘liq.

Bunda maktab, kollej, texnikum yoki oliy ta’lim muassasasi o‘qituvchisi muzeyga tashrifni oddiy tadbir sifatida emas, balki o‘quv dasturining muayyan mavzusi bilan bog‘langan pedagogik jarayon sifatida rejalashtirishi lozim.Masalan, tarix fanining “Qadimgi davr”, “O‘rta asrlar”, “Temuriylar davri” kabi mavzularini tegishli muzey

ekspozitsiyalari bilan bog‘lash mumkin. Bunday yondashuv nazariy bilimni real manba bilan mustahkamlaydi.Muzey va ta’lim muassasalari hamkorligining samarali modeli quyidagi bosqichlarda tashkil etilishi mumkin:darsdan oldingi tayyorgarlik → muzeydagi faoliyat → darsdan keyingi tahlil va refleksiya.Birinchi bosqichda o‘quvchilarga mavzu va topshiriqlar beriladi. Ikkinchi bosqichda ular muzey ekspozitsiyasi bilan ishlaydi. Uchinchi bosqichda esa kuzatishlar umumlashtirilib, muhokama, esse, loyiha yoki taqdimot shaklida mustahkamlanadi.

O‘zbekistonda muzey pedagogikasini rivojlantirish istiqbollari

O‘zbekistonda muzey pedagogikasini rivojlantirish uchun muzeylarning ta’lim muassasalari bilan tizimli hamkorligini kuchaytirish muhimdir. So‘nggi ilmiy tadqiqotlarda O‘zbekistonda muzey pedagogikasining tarixiy shakllanishi, muzeylarning ilmiy, madaniy va ta’limiy funksiyalari kengaygani hamda muzey ekskursiyalarining ta’lim jarayonidagi didaktik vosita sifatidagi ahamiyati tahlil qilingan.

Kelgusida quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq:

1. muzeylarda maxsus pedagogik dasturlar ishlab chiqish;

2. maktab va oliy ta’lim muassasalari bilan hamkorlikni kuchaytirish;

3. muzey pedagoglari malakasini oshirish;

4. interaktiv ekskursiyalarni ko‘paytirish;

5. virtual muzey va raqamli ta’lim resurslarini rivojlantirish;

6. o‘quvchilar uchun tadqiqot va loyiha dasturlarini tashkil etish;

7. muzey ta’limining natijalarini pedagogik diagnostika asosida baholash.

Xulosa

Muzey pedagogikasi zamonaviy ta’limning muhim va istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. Uning asosiy ustunligi shundaki, ta’lim oluvchi bilimni faqat nazariy matn orqali

emas, balki tarixiy predmet, san’at asari, hujjat va boshqa madaniy meros namunalari bilan bevosita muloqot qilish orqali egallaydi.Muzey pedagogikasi o‘quvchilarning bilimini chuqurlashtirish bilan birga, ularda mustaqil fikrlash, kuzatish, tahlil qilish, tadqiqotchilik, estetik did, tarixiy xotira va milliy qadriyatlarga hurmat kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu sababli muzeyni ta’lim jarayonining qo‘shimcha obyekti sifatida emas, balki mustaqil ta’limiy va tarbiyaviy muhit sifatida qarash maqsadga muvofiq.Zamonaviy raqamli texnologiyalar, interaktiv metodlar va loyiha faoliyatining muzey amaliyotiga tatbiq etilishi esa muzey pedagogikasining imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar;

1. Ismailova D. The Stages of Formation and Development of Museum Pedagogy in Uzbekistan. “Jamiyat va innovatsiyalar”

2. Murodova D. K. Bo‘lajak o‘qituvchilarda muzey pedagogikasi vositasida umummadaniy kompetensiyani shakllantirish. Farg‘ona metodika maktabi, 2026.

3. Urakova N. Talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muzeylarning roli. O‘zMU xabarlari, 2026.

4. Urinova N. M., Marayimova K. I. Зарубежный опыт подготовки будущих педагогов педагогических вузов к деятельности музейной педагогики. 2021.